

İDEOLOJİNİN DİLİN SOSYAL FARKLILAŞMASINA ETKİSİ

*Anar FERECOV**

Özet

Toplumsal farklılaşmanın çeşitli ve karmaşık bir yapıya sahip olması insanların düşüncesinin de belli bir ideoloji temelinde oluşmasına neden olmaktadır. Bu durum tüm insanların aynı ideolojide bulunuyor olması anlamına gelmemektedir. Kanaatimizce, devlet politikaları da belli bir ideoloji üzerine kuruluyor ve topluma da bu ideolojiyi tebliğ ediyor. İdeolojik görüşleri dar ve geniş alanda ele almak gerekir.

Geniş alanda milleti birleştiren ortak fikirler, düşünceler öngörülüyor ve devlet politikaları da bu fikirlerin tebliğinde yer alıyor. Aynı toplumdaki dil kullanımının siyasi ve ideolojik nedenlerden ötürü farklılaşması, aslında tarihin siyasi süreçleri ile alakadardır ve zamana göre de değişkenlik gösterebilmektedir. Dar anlamda ideolojik görüşler bireylerin düşünce tarzları ile ilgilidir.

İnsanların hayata bakışları, ideolojik görüşleri farklı olduğundan onların konuşmasında sosyal ideolojik yansımaların belirtileri açıkça kendini göstermektedir. Bu süreç dilin farklı düzeylerinde tezahür ediyor, ama aynı şekilde ifade edilemez. Sosyal ideolojik farklılaşma dilin leksik semantik seviyesinde kendisini daha çok gösterse de, sadece onu bu düzeyde sınırlandırmak olmaz. Toplumun yapısı farklı ideolojik görüşlere sahip insanlardan düzenlendiğinden dilin ideolojik farklılaşmasını da çeşitli yönler ayırabiliriz: 1. Dindarların konuşmalarına yönelik ifade biçimi. 2. Milliyetçilerin konuşmalarına yönelik ifade biçimi. 3. Modern anlayışa ait konuşma biçimi. Bu belirtilen yönlerle de ideolojik farklılıkların sınıflandırmasını sınırlandırmak doğru olmaz. Çeşitli ideolojik yönlerden bu sınıflandırmanın daha da genişletilmesine ihtiyaç duyulmaktadır ve bu çalışma da buna yönelik bir inceleme üzerine kurgulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Toplum, İdeoloji, Dil, Farklılaşma.

THE INFLUENCE IDEOLOGY TO THE DIFERENTIAL OF THE LANGUAGE

Abstract

The sphere of society has different and difficult structure because people's mind have been formed in thebasis of definite ideology . But it isn'tcausethatall men have the same ideology. We must approach the view ofthe ideology on narrow and large sphere.

The large sphere has been gathered the common ideas, mind to connecting people and to propaganda the politics of thestate. Person's style of mind is learned in narrow view.

People's view to life, to ideology is different because the signs of the social ideology differentialhaveshownclearly on speech. The structure of society creates the people having

* Arş. Gör., Doktora Öğrencisi, Bakü Devlet Üniversitesi, Filoloji Fakültesi Türkoloji Araştırmaları Enstitüsü, e-mail: afaracov89@mail.ru

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4933-248X>

different ideology view that the ideology differential of language has been separated to different directions:

1. The expression on believers' speech, 2. The expression on nationalists' speech, 3. The expression on moderns' speech. The directions as shown above aren't be true distant the division of the ideology differential. The ideology differential has many other different ways and directions to help the development of this research

Key Words: Public, Ideology, Language, Different.

Giriş

Dil insanın bakış açısını, kendini ifade edişini ve düşüncelerini farklı şekilde ifade edebilmesine yardımcı olan araçlardan biridir. Dil varlığı keşfetmek, kavramlaştırmak ve varlığı zihinde yeniden oluşturmak için insanın ihtiyaç duyduğu en önemli unsurdur. Aynı zamanda “Duygular, düşünceler, hayaller, değerler, beklentiler, nefretler, düşmanlık ve dostluklar” gibi ifade etmek istediklerimizin “dış tezahürlerinin göstergesidir. Dil bu tezahürün en önemli araçlarından ve yollarından biridir (Özdemir, 2001:112).

Toplumsal alan çeşitli ve karmaşık bir yapıya sahip olduğundan insanların düşünceleri ve fikir bildirme biçimleri belirli bir ideoloji temelinde şekillenir. Ama insanlar her daim aynı ideolojik bakış açısıyla fikir beyan etmezler. Kanaatimizce, devlet politikası da belli bir ideoloji üzerine kuruluyor ve topluma da bu ideolojiyi tebliğ ediyor. İdeolojik görüşleri dar ve geniş alanda ele almak gerekmektedir. Geniş alan deyince burada milleti birleştiren ortak fikirler, teklifler öngörülüyor ve devlet politikaları da bu fikirlerin tebliğinde yer alıyor. Bu fikirler tabii ki, en uygun şekilde dile de yansımaktadır.

Dillerin ifade biçimleri siyasi nedenlerden ötürü farklılaşarak, farklı kitlesele gruplara ait ifade biçimleri doğurmaktadır. Bu durum genellikle yaşanan ülkenin ideolojik yapılanmasıyla ilgili tarihî, siyasî, kültürel ve sosyal temelli süreçlere dayanmaktadır. Konuyla ilgili olarak Ebülfez Recepli “... aynı dilde konuşan insanların ideolojik farklılaşmasının temelinde eski yazı dillerinin parçalanarak yeni edebi dillere dönüşmesi yatmaktadır. Yakın zamanlara kadar klasik örnek olarak Almanca için Almanya Federal Cumhuriyeti ve Almanya Demokratik Cumhuriyeti'nin, Kore Dili için Güney Kore ve Kuzey Kore'nin varlığını gösteriyorlardı. Şimdi birinci örnek malum nedenlerle eskimiştir. İkinci örneğe gelince, o da bilimsel fiksiyondur, ne Güney Kore, ne de Kuzey Kore dili yoktur, tek Korece mevcuttur. Bu, şimdi böyledir ve bu iki devletin birleşip-birleşmemesine rağmen böyle de olacaktır. Aynı sözleri Azerbaycan Türkçesi için de söyleyebiliriz. İnanmak gerekir ki, Azerbaycan Türkçesinin Güney ve Kuzey ağızları bir gün muhakkak tek bağımsız bir dile çevrilecektir” (Recepli, 2003: 368).

Dar anlamda ideolojik yaklaşımlar ise bireylerin düşünce tarzları ile ilgilidir. Burada dilin sosyal ideolojik farklılaşması söz konusu olabilir. İnsanların hayata bakışları, ideolojik görüşleri farklı olduğundan onların konuşmasında sosyal ideolojik farklılaşmanın belirtileri açıkça kendini göstermektedir. Bu süreç dilin farklı düzeylerine yansısı da, aynı şekilde ifade edilemez. Sosyal ideolojik farklılaşma dilin sözcük-gramer boyutlarında kendini daha çok gösterse de sadece bu kısımlarla sınırlı değildir. Bunu yaptığımız sosyolengüistik incelemenin sonuçları da kanıtlamaktadır.

Dilin sosyal ideolojik farklılaşması dilin diğer sosyal farklılaşmalarından belli özelliklere göre ayrılıyor. Bu farklar daha çok sosyal-sınıfsal çeşitlenme ile karşılaştırıldığında ortaya çıkıyor. Bu farkları Y.D. Deşeriyev şöyle sınıflandırıyor:

1. Sosyal-sınıfsal lehçenin veya jargonun taşıyıcıları aynı sosyal sınıfın temsilcileridir. Belli bir fikir taşıyıcıları ise toplumun çeşitli sınıf ve tabakalarının temsilcileridir.

2. Sosyal-sınıfsal lehçenin veya jargonların taşıyıcıları birlikte, sosyal-ideolojik “dillerin” temsilcileri ise ayrı yaşıyor.

3. Dilin ideolojik farklılaşmasına nispeten dilin sosyal-sınıfsal farklılaşması daha belirgindir.

4. Dilin sosyal-sınıfsal farklılaşmasının özellikleri daha kapsamlı oluyor ve dilin tüm düzeylerinde daha parlak belirtiliyor. Dilin ideolojik farklılaşmasının karakteristik özellikleri dilin anlamsal, söz varlığı ve üslup sistemine daha derinden nüfuz ediyor; fakat dilin fonoloji ve morfoloji düzeyinde ya hiç tezahür etmiyor, ya da dikkate alınmayacak derecede az tezahür ediyor.

5. Dilin sosyal-sınıfsal ve sosyal-ideolojik farklılaşması çoğu zaman iki dillilikle ilgilidir. Fakat sosyal-sınıfsal lehçenin temsilcilerinin iki dilliliği uygulama daireleri ile belli bir ideolojinin temsilcilerinin iki dilliliği uygulama daireleri arasında fark vardır.

6. Sosyal-sınıfsal lehçenin özellikleri dilin belirli sözcük ve yapısal özellikleri ile ilgilidir. Oysa her sözü, her söz şeklini, istenilen sentaktik yapıyı ideolojik amaçlarla, ideolojik bağlamda kullanmak mümkündür.

7. Sosyal-sınıfsal lehçelerde tarafsızlaştırma süreçlerine nispeten ideolojik tarafsızlaştırma süreçleri daha yaygındır (Recepli, 2003: 370).

Önceden belirttiğimiz gibi, toplumun yapısı çeşitli ideolojik görüşlere sahip insanlardan oluştuğu için dilin sosyal ideolojik farklılaşmasını da çeşitli yönere ayırabiliriz. Burada bir noktayı daha belirtmek gerekir ki, ideolojik bakışlar insanların meslekleri ile karıştırılmamalıdır. Farklı meslekleri olan insanlar da aynı ideolojik görüşlere sahip olabilirler. Tüm bu nedenleri dikkate alarak, dilin sosyal ideolojik farklılaşmasını aşağıdaki ana başlıklara ayırabiliriz:

1. Sosyal-ideolojik farklılaşmanın dindarların konuşmalarına yansıyan ifade biçimi.

2. Sosyal-ideolojik farklılaşmanın milliyetçilerin konuşmalarına yansıyan ifade biçimi.

3. Sosyal-ideolojik farklılaşmanın modernliği savunan kişilerin konuşmalarına yansıyan ifade biçimi.

Sosyal-ideolojik farklılaşmanın dindarların konuşmalarına yansıyan ifade biçimlerine bakılacak olursa, dindarların konuşması üzerine yaptığımız gözlemlerden ve aynı zamanda onların kullandıkları kelimelerden bu gruba ait ifade biçimlerinin kendine has özellikler şeklinde ayrıştığı çok bariz şekilde görülebiliyor. Önce belirtmek gerekir ki, her din belli bir dile aittir ve bu aittir ilkesi diğer halkların temsilcilerini de o dile ait sözcükleri kullanmaya mecbur eder. Bazen dilcilikte bu anlamda “din dili” terimi de kullanılır. “Din dili” (Erenoğlu, 2008, 66) dilin dinde veya dini bir ortam içinde sürekli kullanılmasıdır (Jeroen, 2001:6). Din ona bağlı olan toplumun kullandığı diline yeni kavramlar getirerek onu diğer sosyal gruplardan ayırır. Bu açıdan Türkçede de böyle bir süreci açıkça gözlemlemek mümkündür. Örneğin: inşallah,

rahman, rahim, şükür vb. sözler Arapçadan Türkçeye geçerek yeni kavramlar yaratmıştır. Bu tür kelimelerin Türkçede karşılığı yoktur. Bazı durumlarda aynı kelime hem dini mahiyet taşıyor, hem de taşıyor. Bir kelimenin dini mahiyet taşıması için onun dini anlayışa dâhil olana kadar belirli zaman geçmesi gerekir, ya da kelimenin anlamında semantik değişiklikler olmalıdır.

Her bir dilde olduğu gibi Türkçede de dine ait olan ve gelenek şeklinde halkın hafızasında yerini tutan belirli dini ifadeler veya dini deyimler - alkışlar, kargışlar, atasözleri vardır. Böyle deyimler Türkçede yalnızca dindarların konuşmasında değil, diğer insanların konuşmasında da kullanılır. Buna ait birkaç örneğe göz atalım: Allah yardımcın olsun, Allah'a and olsun, Şükür Allaha, Temizlik imandandır, Allah cezasını versin, Allah razı olsun, Tanrı bize yar olsun vb.

Yaptığımız sosyolengüistik sorgular sonucunda dindarların konuşması ile ilgili ilginç lengüistik özellikler ortaya çıkmıştır. Bu dil özellikleri diğer insanların dilinden aşağıdaki vasıflara göre farklıdır:

1. Dindarların söz varlığında mensup olduğu dinin olduğu dile ait kelimeler hâkimdir.
2. Dindarlar konuşmasında basit cümlelere nispeten bileşik cümleler hâkimdir.
3. Dindarlar soyut anlamlı isimleri çok kullanırlar.
4. Dindarlar diyalog sırasında karşısındakinden daha çok kendisi konuşuyor ve fikirleri ile diğer insanları etkisi altına almak istiyor.
5. Dindarlar konuşmasında dini karakterleri hayatı ve faaliyetlerine yönelik hikâyelerden ve rivayetlerden çokça istifade edilmektedir.
6. Dindarlar yüksek sesle konuşmaya meyillidir ve bu da dini fikirleri yaymaya hizmet etmeye ve etkiyi artırmaya yöneliktir.
7. Dindarların konuşmasında bazen öyle ifadeler oluyor ki, diğer dini ifadelere göre çok aktif kullanılır; inşallah, bismillah, maşallah vb. gibi.
8. Dindarlar herhangi bir mesele ile ilgili konuşurken, o konunun kapsamından çıkmaya çokça meyillidirler.
9. Aynı dinin çeşitli mezheplerinin ideolojik etkisi altında bulunan insanların konuşmasında farklar görülmektedir.
10. Dindarların konuşmasında ağır bir dilsel üsluba geniş yer veriliyor ve bedii sorular kullanılıyor.
11. Fiil çekimlerinde birinci şahıs ekini kabul etmiş cümleleri çok kullanırlar.

Fikrimizce, din dili ile dindarların dili kavramları birbirinden tamamen farklıdır. Din dili derken belli bir dinin söz varlığındaki kelimelerin toplamı ve o dinin felsefi içeriğini yansıtan ifadeler öngörülüyor. Dinin bilimsel-felsefi bir araştırma ile uğraşan profesyonel ilahiyatçılar bu dili kullanırlar. Yani din dili, dini terimleri içermektedir. Dindarların dili ise çeşitli dini grupların konuşma biçimlerini içermektedir. Bazen aynı dine ait dini grupların da konuşması farklı olmaktadır ve bu durum özellikle leksikolojik anlamda daha net bir şekilde tezahür etmektedir. Aynı dini ideolojiye hizmet eden insanlar çeşitli tarikatlara da hizmet edebilir. Ayrıca çeşitli tarikatların da daha farklı iletişim biçimleri olabilir.

Sosyal-ideolojik farklılaşmanın milliyetçilerin konuşmalarına yansıyan ifade biçimlerine bakılacak olursa, milliyetçiliğin birçok insanın hayatında kendine has bir yer tuttuğu ve milliyetçiliğin insanlarda çeşitli şekillerde tezahür ettiği görülmektedir. Milliyetçilik başka milletleri hor görmeden kendi milletini diğer milletlerden üstün sayma anlayışına dönük bir görüştür.

Milliyetçiliğin dilde ifadesi dilin çeşitli düzeylerinde az çok tezahür etse de, en çok leksik ve sentaktik düzeylerde belirginleşmektedir. Dilin leksik seviyesinde milliyetçi kavramları ifade eden kelimeler, ulusal kökenli kelimeler daha çok kullanılıyor. Yaptığımız araştırmalar sonucunda Türkçede milliyetçi insanların dilinde aşağıdaki kelimelerin çokça kullanıldığı tespit edildi: vatan, millet, bayrak, Tanrı, Türk, özgürlük, milli, demokrasi, fikir, birlik, varlık, soydaş, bilinç, köle, halk vb.

Genellikle milliyetçi insanların dilinde birçok husus vardır ki, diğer ideolojik görüşleri olan insanlardan farklıdır. Önce Azerbaycan halkının ünlü aydınlarından olan birkaç milliyetçi fikre göz atalım:

“Ah, güzel Azerbaycan Vatanım! Nerede kalmışsın? Gel, gel bir gel gör bizi zorla Rusça konuşturan Türk kardeşler bizden ne istiyorlar. Ey toprak ekmeği yiyen Tebrizli kardeşlerim, ey keçe papag Hoylu, Meşkinli, Seraplı, Coruslu ve Moruslu kardeşlerim! Ey bitli Marağalı, Merentli, Gülüstanlı, Kulibiyaban vatandaşlarım! Ey vahşi Erdebilli, Gelhanlı biraderlerim! Gelin, gelin bana bir yol gösterin! Vallahi aklım şaşırıp! Nihayet, dünya ve alem değişildi, her şey dönüp kendi aslını buldu, her metlebe el vuruldu. Gelin biz de bir kez oturalım ve keçe papaglarımızı karşımıza koyup da bir düşünelim bakalım, neresi bizim vatanımız?!”

Gelin, gelin, ey unutulmuş Vatanın yırtık-mırık kardeşleri! Gelin görek beşikte yabancı milletlerin sütünü emmiş, Vetenimizden yadırgamış ve milletimizin ruhundan habersiz bir para millet başçılarımız sizin için ne yapacaklar ?!”

Neden sakinsiniz, ey benim lüt-üryan Vatan kardeşlerim?!” (Celil Memmetkuluzade. “Azerbaycan” makalesi, s.5).

“Gelin bir düşünelim. Düşünürsek, fark edeceğiz ki, biz beşer evlatlarıyız. Biz insanlığa hizmet etmek için doğmuş insanlarız. Ey Azerbaycan Türkü, ey Azerbaycan gençliği, bugün Vatanımız, Milletimiz paramparça olduğu insanlığa hizmet etmeye gücümüz yetmeyecektir.

İnsanlığa hizmet edip büyük dehalar yetiştirmek istiyorsak, her şeyden önce Vatanımızı ve Milletimizi birleştirmeliyiz.

Ey Türk genci, her şeyi sen halledeceksin! Bu şerefli yol seni bekliyor. Bu yol vardır. Bu yol hazırdır. Dede-babadan böyle bir söz var ki, yolcu yolunu arar. Ben ise diyorum ki, yol vardır, kendi yolcusunu arıyor. Yol hazırdır, kendi yolcusunu bekliyor. O yolcu biziz. O yolcu sizsiniz, o yolcu Azerbaycan Türk gençliğidir. Yola çıkın, yolcu yolunda gerek!” (E.Elçibey, s. 90).

Bu metinlerin her ikisinin dikkatle lengüistik analizini yaparsak milliyetçi insanların dil özelliklerini aşağıdaki şekilde sınıflandırabiliriz:

1. Hitapları yaygın olarak kullanmaktadırlar.
2. Amaç ve tonlamaya göre cümle türlerinden daha çok ünlem cümlelerini tercih ediyorlar.

3. Öznesi ve yüklemi birinci şahsın çoğul ekinde olan cümleler aktif kullanılıyor.
4. Duygusalılığı ve heyecanı artırmak amacıyla yeniden başvuru formlarını çokça kullanırlar.
5. Bileşik cümlelere nispeten basit ve geniş zamanlı cümleleri tercih ediyorlar.
6. Edat ve bağlaçlara göre ünlemler daha çok kullanılıyor.
7. Genellikle, cümleler fiilin gereklilik kipi ve kesin gelecek zamanı ile bitiyor.
8. Bağlaçlar içerisinde şart bağlacı daha çok kullanılıyor.
9. Gramer düzeyde anlatım bozukluğuna rastlanıyor.
10. Konuşmada daha çok şahıs ve soru zamirleri tercih ediliyor.

Milliyetçi insanların dil özellikleri bazı durumlarda politikacıların dil özellikleri ile birleşiyor, fakat bunlar arasında da belirli farklı özellikler görülmektedir. Bu farklı özellikler siyasi terimlerin daha çok kullanımında, bileşik cümlelere üstünlük verilmesinde, konuşma organize edilirken duygusalığın zayıf yansıtılmasında kendini gösteriyor.

Sosyal-ideolojik farklılaşmanın modernliği savunan kişilerin konuşmalarına yansıyan ifade biçimlerine bakılacak olursa da şunlar söylenilebilir:

Modern hayatla uzlaşan, birçok durumlarda milliyetçilikten, dindarlıktan uzak olan insanlar dili farklı şekilde kullanıyorlar. Çeşitli özellikler dilin sözcük ve sentaktik yapısında özellikle fark ediliyor. Yaptığımız araştırmada çağdaşlığa ve yeniliğe açık insanlar arasında gençlerin daha fazla olduğu görülmekle birlikte bu düşünceye sahip insanların konuşması aşağıdaki özellikleri ile dikkat çekmektedir:

1. Kullandıkları sözlerin kelime içeriği, esasen, genel kullanılan ve mesleğe dair terimlerden ibarettir.
2. Diğer ideolojik düşüncelere ait insanlardan farklı olarak yeni sözcükler geniş şekilde kullanılır.
3. Konuşmalarında basit cümleleri tercih ediyorlar.
4. Soruları kısa cevaplarlar.
5. Konuşma sürecinde duygusalılık yapmazlar.

Böylece, yaptığımız araştırmanın sonucu olarak söyleyebiliriz ki, dilin ideolojik farklılaşması, çeşitli ideolojik düşüncelerin insanların tefekküründe bıraktığı etki sonucunda kendi maddi ifadesini dilde çeşitli biçimlerde ve düzeylerde gösterebilmektedir. Çalışmamızda her ne kadar dindarların, milliyetçilerin ve modern anlayışa sahip kişilerin ideolojik dilsel söylemlerinden yola çıkarak bir sonuç elde etsek de bu söylem biçiminin sadece bu gruplara indirgenmesi doğru olmaz. Bu açıdan bu tür çalışmaların daha farklı söylem analizleriyle desteklenmesi ve çeşitli ideolojik yönlerden genişletilmesine de ihtiyaç duyulmaktadır.

Kaynakça

- AHUNDOV, A. (1992). *Dil ve Medeniyet*. Bakü: Yazıcı.
- ERENOĞLU, D. (2008). “Mehmet Kaplan`ın Dil Üzerine Görüşleri”. *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı 36, Erzurum, s. 65-80; 66
- HOLMES, J. (2008). *Introduction to Sociolinguistics*. London: Pearson-Longman.
- GÖÇERLİ, A. (2001). “Dil-Kültür İlişkisi”. *Erciyes*. N: 287, s. 3-4.
- JEROEN, D. (2015). WimVandenbussche: Language and religion as a sociolinguistic field of study: some introductory notes *International Yearbook of European Sociolinguistics, Sociolinguistica*, 25/201, p.1-5, 6
- KILIÇASLAN, E (2008). *Siyasi İletişimde İdeolojik Dil*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Trakya Üniversitesi.
- KUVANCI, C. (2012). *Din Dili Dil Oyunumu?*, İstanbul: İz yayıncılık.
- RECEPLİ, E. (2003). *Nezeri Dilcilik*. Bakü: Nurlan.
- RECEPLİ, E. (2004). *Sosyolengüistika*. Bakü: Nurlan.
- RÜSTEMOVA, A. (2012). *İçtimai İnkişaf ve Dil*. Bakü: Teknur.
- SENCER, M. (1982). Dil ve İdeoloji. *Amme Daresi Dergisi*, cilt: 15, sayı: 3, s. 119-122.